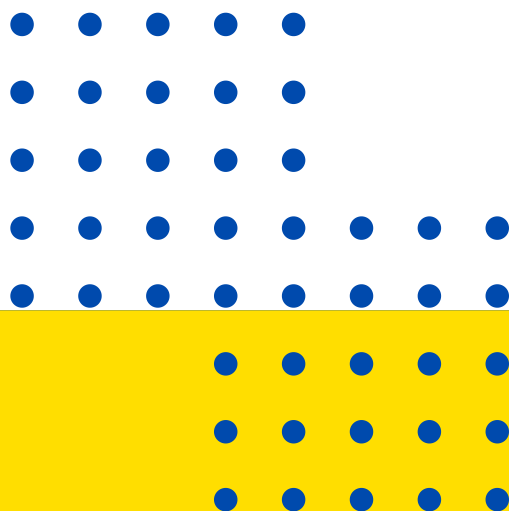

СОЦІАЛЬНО-ОСВІТНІ ДОМІНАНТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ТА ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

матеріали
V Всеукраїнської науково-практичної
Інтернет-конференції

**Бердянський державний педагогічний університет
Факультет дошкільної, спеціальної та соціальної освіти
Кафедра соціальної роботи та інклюзивної освіти
Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди
Київський університет ім. Б. Грінченка
Хмельницький національний університет**

СОЦІАЛЬНО-ОСВІТНІ ДОМІНАНТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ТА ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

SOCIAL-EDUCATIONAL DOMINANTS OF SPECIALIST'S PROFESSIONAL PREPARATION OF SOCIAL SPHERE AND INCLUSIVE EDUCATION

**Збірник матеріалів
V Всеукраїнської науково-практичної
Інтернет-конференції**

25-26 жовтня 2023 року

**м. Запоріжжя (університет тимчасово переміщений)
2023**

УДК 378.091.12:364-43]:37.043.2-056.2/.3
С 69

*Рекомендовано ухвалою вченої ради
Факультету дошкільної, спеціальної та соціальної освіти
Бердянського державного педагогічного університету
(протокол № 3 від 27.10.2023 р.)*

Соціально-освітні доміанти професійної підготовки фахівців соціальної сфери та інклюзивної освіти: матеріали V Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції: збірник наукових праць; укладач Петровська К. В. 2023. 361 с.

До збірника увійшли матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції «Соціально-освітні доміанти професійної підготовки фахівців соціальної сфери та інклюзивної освіти», які виявляють та обґрунтовують тенденції підвищення ефективності підготовки фахівців соціальної сфери та інклюзивної освіти. Матеріали збірника будуть корисними для дослідників, науковців, аспірантів, пошукачів, викладачів, здобувачів.

The collection consists of materials of Ukrainian scientific-practical Internet-conference «Social-educational dominants of specialist’s professional preparation of social sphere and inclusive education» which defining and explaining trends of increasing of effective specialist’s professional preparation of social sphere and inclusive education. The materials of the collection will be useful for researchers, scientists, graduate students, prospectors, lecturers, students.

Автори несуть персональну відповідальність за достовірність наданих матеріалів та правильність цитування.

УДК 378.091.12:364-43]:37.043.2-056.2/.3
С 69

Кафедра соціальної роботи
та інклюзивної освіти,
ФДССО, БДПУ, 2023

Леся Ковбаса,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
Бердянського державного педагогічного університету

Катерина Петровська,

кандидатка педагогічних наук,
доцентка кафедри соціальної роботи та інклюзивної освіти
Бердянського державного педагогічного університету

УДК 37.013.42-054.73.712

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ

SOCIAL WORK WITH INTERNALLY DISPLACED PERSONS

У статті розкривається поняття “внутрішньо переміщеної особи”. Визначаються особливості внутрішньо переміщених осіб як правової категорії. Аналізується зміст та технології соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами та визначається актуальність волонтерської діяльності щодо надання допомоги внутрішньо переміщеним особам.

Ключові слова: внутрішньо переміщена особа, соціальна робота з ВПО, волонтерство.

The article explores the concept of "internally displaced person" and defines the peculiarities of internally displaced persons as a legal category. It analyzes the content and techniques of social work with internally displaced persons and assesses the relevance of volunteer activities in providing assistance to internally displaced persons.

Key words: internally displaced person, social work with IDPs, volunteering.

Внаслідок агресії російської федерації, Україна стикнулася з масовим внутрішнім переміщенням великої кількості осіб. Рух осіб з зони бойових дій та тимчасово окупованих територій в Україні відбувався непланово та примусово, і в сутності це більше відповідає поняттю «біженці». У науковій літературі можна зустріти кілька синонімічних термінів для такої

**V Всеукраїнська науково-практична Інтернет-конференція
(25-26 жовтня 2023 р., м. Запоріжжя)**

категорії осіб, таких як «внутрішній біженець», «внутрішній переселенець», «вимушений переселенець», «внутрішній мігрант», «вимушений мігрант» тощо. Українське законодавство визначає їх як «внутрішньо переміщені особи» (далі - ВПО).

Внутрішньо переміщеною особою визначається громадянин України, який постійно проживає в межах країни, але змушений був залишити своє звичайне місце проживання з метою уникнення насильства, масових порушень прав людини, надзвичайних природних або техногенних ситуацій, негативних наслідків від збройного конфлікту чи тимчасової окупації, будь то за обставини або власним рішенням.

Станом на 23 червня 2022 року згідно з даними дослідження Міжнародної організації міграції, в Україні налічувалось 6 975 мільйонів внутрішньо переміщених осіб серед яких: 70% - жінки, 30% - чоловіки; 5% - вагітні, 25% - люди з інвалідністю, 11% - ВПО з 2014 року, 46% - літні люди, 36% - особи з хронічними захворюваннями, 1% - постраждали від насильницьких дій, 56% - діти [4].

Масові внутрішні переміщення осіб та сімей з дітьми в Україні зумовлені бажанням жити у безпеці, вибратися з зон обстрілів, а також неможливістю надати дітям необхідні умови для виховання, розвитку та догляду. Дорослим також ускладнене життя і праця через відсутність необхідних ресурсів, таких як продукти харчування, вода, світло, ліки, освіта, транспорт, а також через втрату житла. Багато будинків зазнали руйнувань та пошкоджень, що робить неможливим повернення туди переселенців навіть після завершення військового конфлікту.

Багато наукових досліджень деталізують окремі аспекти проблеми внутрішньої міграції під час кризових періодів. Так, аналіз психологічних аспектів внутрішньої міграції розглядаються у роботах О. Блінової, Д. Ісаєва, В. Панка; вчені, висвітлили значення соціальної роботи з переміщеними особами під час воєнних та кризових періодів у своїх дослідженнях О. Ольхович, О. Заставецька, Б. Заставецький, О. Залеська, В. Капицин, А. Капська, А. Акмалова, Н. Бочкор, Є. Дубровська, І. Зверева, Д. Ісаєва, Г. Лактіонова, О. Балакірєва тощо; дослідженням особливостей нормативно-правового забезпечення соціального захисту внутрішньо переміщених осіб займалися О. Мартиненко, Г. Гудвін-Гілл, А. Бущенко; демографічні ситуації, пов'язані з внутрішнім

**Соціально-освітні домінанти професійної підготовки фахівців
соціальної сфери та інклюзивної освіти**

переселенням досліджували О. Залеська, О. Заставецька, Б. Заставецький; соціальні виміри цієї проблематики висвітлені у дослідженнях О. Залеської, Н. Бочкора, Є. Дубровської, А. Акмалової та інших.

Україна, перебуваючи фактично в умовах війни, стикається з проблемою примусового переміщення осіб. Явище вимушеної міграції є не лише результатом військового конфлікту, але також вказує на готовність української влади реагувати на кризові ситуації. Необхідність надання допомоги внутрішньо переміщеним особам підкреслила слабкість системи інституційного механізму забезпечення прав і свобод громадян на території держави, а також відсутність необхідних ресурсів для вирішення потреб цієї категорії населення.

Згідно до Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» можна виділити особливості правової категорії “переселенця”:

- є громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, що на законних підставах перебувають на території України;

- оскільки вони є громадянами держави, і залишаючись на її території, знаходяться під її винятковою юрисдикцією і захистом, навіть якщо держава не може забезпечити такий захист, то надання допомоги таким особам з боку міжнародних органів може кваліфікуватись як втручання у внутрішні справи держави.

- набуття статусу переселенця є для індивіда вимушеним кроком;

- ситуація, за якої людина стає переселенцем, характеризується необхідністю тимчасово чи постійно залишити місце свого проживання;

- ситуація, за якої людина стає переселенцем, виникає в результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру;

- у держави виникає обов’язок здійснювати обов’язковий соціальних захист даної категорії осіб;

- законодавством передбачається обов’язок компетентних органів здійснювати задоволення основних потреб переселенців та створення належних умов для їхньої соціальної адаптації, забезпечення тимчасовим житлом, сприяння у працевлаштуванні, продовження здобуття освіти,

**V Всеукраїнська науково-практична Інтернет-конференція
(25-26 жовтня 2023 р., м. Запоріжжя)**

захист від дискримінації та примусового повернення, допомога в добровільному поверненні [5].

Додатково розглядаючи статус ВПО, важливо звернути увагу на аспект вимушеності та добровільності. Внутрішні переміщені особи, які опинилися у ситуації примусового переселення, відрізняються від тих, хто переселився відкритою волею, з метою поліпшення матеріального та соціального положення. У випадку вимушеного переселення, особи стикаються з втратами матеріальних цінностей та навіть соціального статусу, такі як неможливість працювати на своєму звичному місці роботи чи посаді, а також руйнуванням благополуччя. Соціальна робота спрямована саме на допомогу внутрішньо переміщеним особам у відновленні їх соціальних функцій [6, с. 8].

Соціальна робота з вимушеними переселенцями є спеціалізованою галуззю соціальної роботи, яка зосереджується на наданні підтримки і допомоги особам, які були змушені покинути свої домівки через війну.

Основні завдання соціальної роботи з ВПО включають надання гуманітарної допомоги, сприяння соціальній інтеграції, психосоціальна підтримка, забезпечення доступу до правової допомоги, розвиток спільнот та партнерство, а також сприяння поверненню та репатріації.

Ефективність соціальної роботи сьогодні значно визначається розумінням закономірностей та особливостей розвитку соціальних процесів, врахуванням конкретних умов життя окремих осіб або соціальних груп, а також поважанням їхнього соціального досвіду [3, с. 24].

Технології соціальної роботи з ВПО включають створення комплексної системи, яка враховує різноманітні заходи для надання допомоги окремим особам та групам, які постраждали від війни, катастроф, природних катастроф та зазнали втрат у житлі, майні, фінансових ресурсах та інше. Вона також враховує організацію змін у соціальному середовищі, ведення обліку та аналізу міграційної ситуації, характеру міграційних потоків та різноманітності категорій населення. Одним з основних аспектів цих технологій є сприяння самодостатності та емпauerменту (з англ. – empowerment – розширення прав та можливостей) біженців та переселенців, щоб вони могли активно брати участь у процесі вирішення своїх проблем і досягати своїх цілей [3, с. 58].

Соціально-освітні домінанти професійної підготовки фахівців соціальної сфери та інклюзивної освіти

Серед різноманітних сучасних технологій соціальної роботи з ВПО можна визначити такі напрями діяльності: кейс-менеджмент, групова робота, технологія соціальних зв'язків, емпатермент, трудова та професійна адаптація, вирішення питань матеріальної компенсації завданого збитку, формування та подальший розвиток гармонійної системи взаємин між переселенцями та місцевим населенням, підсилення системи юридичного захисту для біженців та переселенців, психологічна адаптація та реабілітація переселенців, а також створення необхідних умов для успішної інтеграції переселенців у нове для них суспільство та інші аспекти [3].

Особливості застосування технологій соціальної роботи з ВПО включають у себе уважність до культурних особливостей, подолання мовних перешкод, надання психосоціальної підтримки та координацію наданих послуг. Крім того, соціальний працівник чи фахівець з соціальної роботи повинен адаптувати використання цих технологій відповідно до проблем та потреб конкретної внутрішньо переміщеної особи або її сім'ї.

У сучасних умовах соціальна робота з ВПО відбувається не тільки за участі державних соціальних установ, але й за допомогою недержавних громадських організацій та інших організацій, а також через волонтерський сектор.

Волонтерська діяльність, спрямована на підтримку ВПО, в сучасних умовах набуває форми, яка базується на концентрації зусиль. Ураховуючи серйозні економічні виклики та обмежений час, необхідно розробити ефективні механізми впровадження волонтерської допомоги відносно переселенців. Ця діяльність орієнтована на наступні пріоритети:

- медична допомога і психологічна адаптація вимушено переміщених осіб (надання послуг із соціального консультування, психологічної адаптації та підтримки, захист вразливих груп, подолання психофізіологічних травм, стресового стану, соціальної апатії, втрати віри у майбутнє, залучення на партнерських і волонтерських засадах психологів консультантів і психотерапевтів приватної практики, розширення доступу до медичної допомоги у сільській місцевості);

- соціальне обслуговування й соціальне забезпечення вимушено переміщених осіб (врахування додаткових ресурсів, необхідних медичним, освітнім органам та органам соціального

**V Всеукраїнська науково-практична Інтернет-конференція
(25-26 жовтня 2023 р., м. Запоріжжя)**

захисту, для компенсації навантаження від ВПО в державному і місцевих бюджетах, створення на базі державних центрів соціальних служб мультидисциплінарних команд фахівців, які працюватимуть на принципах волонтерства, проведення відповідного навчання, організація їх роботи у тісній співпраці з ГО. Залучення до цієї роботи фахівців з числа ВПО. Мобілізація фахівців з числа ВПО, які можуть надавати психологічну та соціальну допомогу ВПО за принципом “рівний – рівному”;

- створення тимчасових соціальних служб з офіційним статусом на базі мереж взаємодопомоги ВПО та волонтерів [2, с. 82].

Незважаючи на визнання ролі волонтерів у вирішенні багатьох гострих проблем: від підвищення обороноздатності країни до благодійної допомоги внутрішньо переміщеним особам – потребують вирішення багато проблем, що заважають повноцінній реалізації внутрішнього потенціалу волонтерського руху.

У ході нашого дослідження нами було проведено опитування з метою з'ясування основних потреб у допомозі внутрішньо переміщених осіб. Опитування ми проводили за допомогою Google анкети, яка складається з загальних питань, та питань стосовно задоволення або недостатнього задоволення базових потреб ВПО. Серед основних потреб ВПО ми визначили наступні: забезпечення житлом та умовами проживання; матеріальний статус та джерела доходу; оформлення документів, соціальних виплат тощо; медична допомога; юридична допомога; ставлення до ВПО у приймаючій громаді; психологічний стан та необхідність отримання психологічної допомоги.

На основі отриманих даних про потреби ВПО, ми розробили реєстр волонтерських організацій, які надають соціальну, юридичну, медичну та іншу допомогу внутрішньо переміщеним особам.

Таким чином, через збройну агресію російської федерації, Україна зіткнулася з появою категорії «внутрішньо переміщених осіб», яка для забезпечення благополуччя, захисту прав та підтримки у процесі відновлення життя після трагедії потребує організації соціальної роботи, надання соціальної допомоги, яку крім державних урядових організацій здійснює і волонтерський сектор, а саме: надає гуманітарну допомогу, розповсюджує інформацію та консультує, сприяє соціальній

**Соціально-освітні домінанти професійної підготовки фахівців
соціальної сфери та інклюзивної освіти**

інтеграції, надає психологічну допомогу, надає освіту та формує соціально важливі навички. Всі ці аспекти допомагають покращити якість життя та загальний стан ВПО, сприяючи їхній успішній інтеграції та адаптації в новому оточенні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вашкович В., Манзюк В., Рошканюк В. Волонтерська діяльність у змісті соціальної функції держави. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2019. 264 с.

2. Вашкович В. Посібник волонтера. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 88 с.

3. Григоренко І., Савельєва Н. Соціальна робота з внутрішньо переміщеними особами в сучасних умовах : навч. посіб. Полтава : ПНПУ, 2017. 100 с.

4. Звіт про внутрішнє переміщення в Україні : опитування загального населення. Раунд 6. *IOM UN Migration*. URL: https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd11461/files/reports/IOM_Gen%20Pop%20Report_R6_UKR.pdf (дата звернення: 12.11.2022 року).

5. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 03.08.2023 р. № 1706-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> (дата звернення: 15.03.2023 р.)

6. Малиха М. До проблем сутності поняття «внутрішньо переміщені особи»: державна політика та регіональна практика. *Політологія*. 2015. № 8 (214). С. 6-11.